

Referanser: KM 2/14; KR 32/13, 31/14, 60/14; BM 24/14; NFG 14/14, 23/14

Saksdokument

KR 04.1/15 Forskningsrapport «Noe falt i god jord – Den norske kirkes gudstjenestereform sett fra menighetsnivå (KIFO Rapport 2014:2)». (**sendt ut til desembermøtet**)

Liturgisk musikk

Sammendrag

Kirkemøtet 2014 gjorde følgende vedtak: «Liturgisk musikk blir behandlet som sak ved KM 2015» (sak KM 2/14). Vedtaket har sin bakgrunn i et initiativ fra Hamar bispedømmeråd. I samtalen som førte frem til vedtaket, ble det klarlagt at forslaget ikke var ment som omgjøring av den prosessen som er vedtatt for evaluering av gudstjenestereformen. Det som ble antydnet av forslagsstillerne, var et vedtak om å avslutte videre utprøving av liturgisk musikk snarest mulig etter Kirkemøtet 2015.

Bakgrunnen er at fristillingen av menighetene til hver for seg å prøve ut eller praktisere det de selv måtte velge av et stort antall varianter av liturgisk musikk, har skapt en tilstand, som mange opplever som vanskelig, på menighetsplan, men også for kirken som nasjonalt fellesskap. Det truer den gjenkjennelsen som er nødvendig i gudstjenestelivet, noe som kan komme til å sette selve folkekirken i fare. Dette kom til uttrykk i samtalen på kirkemøtet både i 2013 og i 2014.

Kirkerådet finner ikke det å avbryte utprøvsprosessen som et tjenlig grep. Her kan Kirkerådet også støtte seg til et entydig råd fra Nemnd for gudstjenesteliv (NFG). Derimot har Kirkerådet arbeidet med å gjøre prosessen frem mot endelige vedtak om liturgisk musikk på Kirkemøtet i 2017 så tydelig og praktikabel som mulig. Nedenfor redegjøres det for denne prosessen.

Den vedtatte behandlingen på Kirkemøtet 2015 er en god anledning til en grundig samtale om forvaltningen av den liturgiske musikken innenfor rammen av den grunnleggende problemstillingen om forholdet mellom *fasthet og frihet* i gudstjenestelivet.

For å sikre at den fasen som gjenstår frem mot evaluering og vedtak om liturgisk musikk på Kirkemøtet 2017, skal bli så fruktbar som mulig, og gi best mulig grunnlag for en avgjørelse, er det oppnevnt et *musikkfaglig utvalg* som kan følge prosessen og gi faglig begrunnede råd, i første omgang til NFG. Dette utvalget har fått navnet *Liturgisk musikkutvalg* (LMU). Det er også ønskelig med et *forum* eller en kanal hvor menighetene kan rapportere til Kirkerådet og til hverandre om bruken av liturgisk musikk og hvilke erfaringer man gjør.

Kirkerådet har registrert økende tilslutning til tanken om «normalserier». Denne måten å ordne den liturgiske musikken på var fremme allerede i *Kirkemusikalsk utvalg* (KMU), som arbeidet frem til offentliggjøringen av permene *Liturgisk musikk*. Det er også nevnt i forordet til permene. Kirkerådet anbefaler å føre prosessen i denne retning.

Som det vil fremgå av det følgende, er det i tiden etter Kirkemøtet 2014 tatt en rekke grep på dette området som søker å imøtekomme mye av den uroen som Kirkemøtet gav uttrykk for. De tiltak som må treffes for å komme frem til endelige vedtak om liturgisk musikk, må innpasses i en samlet plan. En slik plan har Kirkerådet vedtatt (sak KR 60/14), se nedenfor. Den har fått tilslutning også av NFG.

Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å gjøre følgende vedtak:

1. Kirkemøtet slutter seg til den fremlagte plan for evaluering og fullføring av gudstjenestereformen som medfører at endelige vedtak om den liturgiske musikken fattes på Kirkemøtet 2017.
2. Kirkemøtet slutter seg til tanken om å finne frem til et begrenset antall *normalserier* av liturgisk musikk, supplert med noen *valgserier* til bruk under nærmere bestemte forhold.

Saksorientering

Bakgrunn

Hamar bispedømmeråd foreslo i brev av 24/5-2013 å få sak om liturgisk musikk opp på Kirkemøtet 2014. Dette fikk imidlertid ikke tilslutning i Kirkerådet (sak KR 32/13).

Under konstitueringen av Kirkemøtet 2014 (sak KM 2/14) fremmet Hamar biskop i tilknytning til godkjenning av sakslisten, forslag om å sette en sak om den liturgiske musikken opp på dagsorden for dette årets kirkemøte. Dette ble begrunnet med 1) at den situasjonen som gjør seg gjeldende nå, er svært uholdbar og setter det folkekirkelige fellesskap på spill. Her ble det henvist til at dette kom til uttrykk flere ganger og med stort engasjement i debattene på Kirkemøtet i 2013. 2) Kirkerådets tiltak i forlengelsen av dette engasjement (samtale om status og veiledningsbrev til menighetene om den liturgiske musikken) er ikke tilstrekkelig som oppfølging.

I samtalen angav biskopen at målsetningen med behandling av denne saken etter Hamar bispedømmeråds mening burde være et vedtak om å *avslutte utprøvingen av ny liturgisk musikk* og gå tilbake til 1977-musikken inntil gudstjenestereformen er evaluert og det er gjort vedtak om liturgisk musikk i 2017. Forslaget innebærer altså ingen endring av den oppsatte tidsplan. Utprøvingen av liturgisk musikk med etterfølgende forslag og høring forutsettes å gå sin gang og danne grunnlag for endelig behandling i 2017. Men et vedtak i denne retning ville skape en mellomperiode fra et visst tidspunkt og frem til endelige vedtak om musikken i 2017.

De som hadde ordet til saken, gav ikke uttrykk for noen uenighet om situasjonsbeskrivelsen. Fra en kantor ble ordet «virvar» brukt.

Kantor Robert Coates fremmet følgende forslag: Liturgisk musikk blir behandlet som sak ved Kirkemøtet 2015. Ved avstemningen fikk biskopens forslag 30 stemmer og falt. Kantor Coates' forslag ble vedtatt mot 19 stemmer.

Kirkerådet hadde en første behandling av dette vedtaket på sitt møte i juni 2014, sak KR 23/14 *Prosedyre for sak til Kirkemøtet 2015 om liturgisk musikk og om tidsprogresjonen for evaluering av gudstjenestereformen*. Kirkerådet ba da sekretariatet arbeide videre med saken, så den kunne legges frem for rådets septembermøte sammen med en foreløpig forskningsrapport om liturgisk musikk. Saken er også behandlet av NFG.

Forskningsrapport om gudstjenestereformen

Kirkerådet har inngått avtale om forskning på gudstjenestereformen med *Ansgar teologiske høgskole*, ved forskningsleder Anne Haugland Balsnes. Arbeidet har skjedd i samarbeid med flere forskningsinstitusjoner. Rapporten, som er redigert av Pål Ketil Botvar og Hallvard Olavson Mosdøl, har tittelen «Noe falt i god jord – Den norske kirkes gudstjenestereform sett fra menighetsnivå (KIFO Rapport 2014:2)».

Forskningsarbeidet bygger blant annet på en undersøkelse av alle de lokale grunnordningene som er valgt i menighetene i de fire bispedømmene Oslo, Agder og Telemark, Nidaros og Nord-Hålogaland. Før publiseringen av rapporten fikk de også data fra Bjørgvin bispedømme, som på eget initiativ hadde gjennomført en lignende undersøkelse. I hovedsak bekrefter rapporten fra Bjørgvin det bildet som avtegner seg gjennom rapportene fra de andre bispedømmene.

I forskningsrapporten påpekes det:

«Arbeidet med liturgisk musikk har vært noe av det mest krevende ved reformen. Mange menigheter har valgt å utsette valget, og 1977-musikken framstår følgelig som vinneren. Informantene signaliserer at problemet særlig er knyttet til *omfanget* av stoff.»

Her er noen fakta om liturgisk musikk fra undersøkelsen:

- Materialet fra de 392 menighetene viser at det opereres med over 40 kyrievarianter og 36 gloria-varianter. En rekke av disse variantene er valgt av én eller få menigheter.
- 56,1 % av menighetene bruker den tradisjonelle musikken (1977) til kyrie-leddet.
- 50,1 % av menighetene bruker det tradisjonelle forbønssvaret (Herre, hør vår bønn).
- 72,3 % av menighetene bruker 1977-musikken til Sanctus (Hellig, hellig).
- 72,1 % av menighetene bruker 1977-musikken til Agnus Dei (Du Guds Lam).
- Det synes å være en generell skepsis til å bytte til hele serier.
- Størrelse på menighet synes å ha mye å si for hvordan man forholder seg til nytt musikalsk materiale. På små steder velger man i stor grad å holde på kjent musikk.
- Av de fire bispedømmene skiller Oslo seg klart ut som det bispedømmet der interessen for å teste ny musikk er størst.

I rapporten heter det videre:

«Friheten til å velge musikk lokalt tematiserer en av reformens store utfordringer, hvordan man kan kombinere fleksibilitet og gjenkjennelse. Flere informanter påpeker det gode med at man kan variere den liturgiske musikken ut fra hensyn til ulike målgrupper, inkludert «de unge». Andre uttrykker eksplisitt at når den liturgiske musikken blir så forskjellig, føler de seg «fremmedgjort». Valg av liturgisk musikk framstår generelt som et av de mest utfordrende valgene.»

«Informantene synes samstemte i sin anbefaling i forhold til den videre prosess: Den norske kirke bør skjelne mellom normalserier og valgserier. Dette vil kunne bidra til større grad av gjenkjennelse og fellesskap på tvers av landets menigheter. Samtidig som det gis rom for musikalsk stedegengjøring, slik at de menighetene som har valgt ny musikk – og er tilfredse med denne, ikke tvinges til retrett.»

Skal en forsøke å trekke noen konklusjoner fra forskningsrapporten, som er kortfattet med hensyn til liturgisk musikk, kan en summere det i følgende tre punkter:

- Menighetene har opplevd det som en stor utfordring å prøve ut ny liturgisk musikk. Selv om rapporten også viser det krevende i valget mellom andre alternativer i gudstjenestereformen, har mengden av liturgisk musikk vært «noe av det mest krevende ved reformen».
- Materialet viser at variasjonen i liturgisk musikk er ulik i gudstjenestens ulike deler. Det er stor variasjon i kyrie- og glorialeddet, mens musikken fra 1977 avgjort er den mest brukte når man kommer til nattverddelen. Dette gjelder utvilsomt også den avsluttende lovprisningen (Benedicamus) og velsignelsen.
- Rapporten gir godt grunnlag for tanken om å «skjelne mellom normalserier og valgserier» som en løsning på dilemmaet mellom fasthet/gjenkjennelse og frihet/stedegengjøring i den liturgiske musikken.

Gudstjenestereformen – prosess og evaluering

Saken Liturgisk musikk må settes inn i rammen av evaluering og fullføring av gudstjenestereformen som helhet. Kirkerådet har behandlet dette i flere omganger. Det siste, justerte vedtaket, som tar hensyn til flyttingen av Kirkemøtet i 2017, ble gjort i desember 2014 (sak KR 60/14).

I avbalanseringen mellom på den ene siden den tid som trengs til forsvarlig behandling i en rekke organer og på den andre siden behovet for en rask avklaring blant annet med hensyn til den liturgiske musikken, har Kirkerådet kommet til følgende konklusjon:

Den liturgiske musikken og Dåpsliturgien legges frem til behandling på Kirkemøtet 2017.

Hovedgudstjenesten og Alminnelige bestemmelser legges frem for Kirkemøtet 2018.

Tekstboken legges frem for Kirkemøtet 2020.

For Tekstboken gjelder fortsatt at det er ønskelig med erfaring fra to hele gjennomganger av de tre tekstrekkene som grunnlag for en evalueringsprosess.

For de delene som skal frem for Kirkemøtet 2017, ser tidsplanen i detalj slik ut:

Desember 2014 – januar 2015	Sekretariatet oppsummerer og supplerer forskningsrapporten om erfaringene som er gjort, bl.a. i kontakt med bispedømmerådgi verne.
Januar – april 2015	Liturgisk musikkutvalg (LMU, se nedenfor) utarbeider det nye forslaget til liturgisk musikk. En bredt sammensatt referansegruppe gir innspill i prosessen. Det gjennomføres i samme tidsperiode en gjennomgang av erfaringene med dåpsliturgien med tanke på eventuell revisjon. Kirkemøtet 2015 (9.-15. april) drøfter en sak om den liturgiske musikken.
17.-18. juni 2015	Nemnd for gudstjenesteliv behandler liturgiforslagene siste gang før høringen.
16.-18. september 2015	Kirkerådet behandler sakene og sender dem på høring.
Primo oktober – desember 2015	Høringen pågår.
Februar – mars 2016	De justerte forslagene drøftes i Nemnd for gudstjenesteliv.
Juni 2016	Kirkerådet behandler liturgiforslagene første gang.
September 2016	Bispemøtet gir læremessig uttalelse om liturgiforslagene.
Oktober 2016	Kirkerådet behandler liturgiforslagene i tråd med Bispemøtets uttalelse.

Gudstjenestereformen – den liturgiske musikken

Stadiene

I det følgende redegjøres det kort for gangen i behandling av liturgisk musikk i gudstjenestereformen. Her vil man også kunne se det som har skjedd med liturgisk musikk siden Kirkemøtet 2014.

Prosessen med ny liturgisk musikk i gudstjenestereformen har hatt følgende stadier:

A. Arbeidet i en egen *Arbeidsgruppe for ordinariemusikk* (AOM), som i juni 2008 ble etterfulgt av *Kirkemusikalsk utvalg* (KMU), medførte et prinsippvedtak om at det i den musikken som hører til gudstjenestens *ordinarium* (det «vanlige», det som ikke skifter fra søndag til søndag), skal ivaretas stor musikalsk og stilmessig bredde. Dette skulle finne sitt konkrete uttrykk i et antall hele serier i ulike stilarter. I første omgang var det tale om 10 serier. Denne stilbredden svarer til det som var bestemt for den nye salmeboken. Dette kommer til uttrykk i rapport til KM 2006 om gudstjenestereformen («Helt nye muligheter til lokal variasjon og tilpasning, en enda større musikalsk bredde...») og i saksdokumentet til KR om salmebokforslaget, sak KR 32/08 («5.3 UU5 har vært enig om at den nye salmeboken skal videreføre den linjen som er tydelig i *Norsk Salmebok* og *Salmer 1997*, nemlig å ivareta stor bredde, både når det gjelder kilder å øse fra, sjangere og bruksområder.»).

B. Den musikken som var brakt frem, delvis gjennom bestillinger, ble sendt til høring i menighetene, først gjennom heftet *Liturgisk musikk for hovedgudstjenesten i Den norske kirke, Høringsdokument* (høsten 2008), senere supplert med *Forslag til Liturgisk musikk for hovedgudstjenesten i Den norske kirke, Hefte 2* (våren 2009).

C. Da høringsperioden var over (høsten 2009), mente KMU at det som forelå som hørings svar, var for spinkelt til at en kunne foreta endelige valg av musikk. Materialet tydet på at utprøvingstiden hadde vært for kort, og at for få menigheter hadde hatt ressurser til en bred utprøving av liturgisk musikk samtidig med andre krevende hørings- og utprøvingssaker. KMU rådet derfor til at utprøvingen av musikk skulle fortsette. Kirkerådet sluttet seg til dette: «Kirkerådet ber om at arbeidet med å fremskaffe og utprøve musikk i menighetene fortsetter frem til evaluering i 2013.» (sak KR 33/10, vedtakspunkt 2).

D. På dette grunnlag ble det utarbeidet en stor perm med liturgisk musikk som ble sendt ut sammen med det øvrige materialet til oppstarten med ny gudstjenesteordning Første søndag i adventstiden 2011. Denne permen hadde altså en annen status enn det øvrige materialet, da innholdet ikke var evaluert og vedtatt, men fremdeles var på utprøvningsstadiet.

E. Etter hvert ble tidsrommet for denne utprøvingen knyttet sammen med den evalueringen av hele gudstjenestereformen som var stilt i utsikt etter «3-6 år».

Denne løselige tidsangivelsen er senere konkretisert, i første omgang til at en slik evaluering skal finne sted på Kirkemøtet 2017 (sak KR 32/13 vedtakspunkt 4), men etter Kirkerådets endelige vedtak skal hovedgudstjenesten og Alminnelige bestemmelser behandles på Kirkemøtet 2018 (sak KR 60/14). I samme vedtak fastholdes det likevel at evaluering og valg av liturgisk musikk skal finne sted på Kirkemøtet 2017. Denne behandlingen skal hvile på en høringsprosess og ekstern forskning.

Den ulike status elementene i gudstjenestereformen har, innebærer at behandlingen av liturgisk musikk sikter på *endelige vedtak* i 2017. Forut for dette skal det være en høring høsten 2015 av et nytt forslag, som er laget etter innsamling av erfaring og synspunkter.

I motsetning til det som gjelder for den liturgiske musikken, sikter behandlingen av det øvrige liturgiske materialet formelt sett på *justeringer* av elementer som allerede er vedtatt. Noen av de kommentarene som allerede er fremkommet til dåpsliturgien, kan imidlertid medføre at behandlingen av denne kan komme til å gå ut over det som kan regnes som justeringer. I så fall vil det kreve høring av et nytt forslag.

F. På Kirkemøtet 2013 ble det under generaldebatten og i tilknytning til orienteringssakene gitt uttrykk for at bruken av den liturgiske musikken hadde skapt en uholdbar situasjon. Det ble sagt at mengden av ulik musikk og stadige skiftninger av musikk truet *deltakelsen* på lokalplanet og *gjenkjennelsen* på nasjonalplanet. Et forslag om å avslutte utprøvningsfasen ble oversendt Kirkerådet uten realitetsvotering.

G. I Kirkerådet ble dette fulgt opp i septembermøtet 2013 gjennom sak KR 32/13 *Status for gudstjenestereformen*. Hamar bispedømmeråd hadde foreslått at liturgisk musikk skulle behandles som sak på Kirkemøtet 2014, men dette fikk ikke gjennomslag i Kirkerådet. Kirkerådets enstemmige vedtak lyder slik:

1. Kirkerådet tar den fremlagte statusrapporten til etterretning med de kommentarer som fremkom i møtet.
2. Det utarbeides en veiledning med orientering og råd til menighetene vedrørende utprøving og bruk av den liturgiske musikken.

3. Kirkerådet gir menighetene hjelp til å systematisere erfaringer med gudstjenestereformen.
4. En evaluering av gudstjenestereformen legges frem for Kirkemøtet 2017.

H. Det veiledningsbrevet som er nevnt i punkt 2, ble sendt ut som e-brev til menigheter, kirkelige fellesråd, proster, biskoper og bispedømmeråd 4. desember 2013.

I. Ny henvendelse fra Hamar bispedømmeråd (brev av 19. november 2013), besvart av Kirkerådet 24. januar 2014 med henvisning til brevet nevnt i punkt H.

J. Saken liturgisk musikk kom frem på Kirkemøtet 2014 slik det er redegjort for. Dette medførte et vedtak om å sette saken på dagsorden på Kirkemøtet 2015.

K. Kirkerådet har etter Kirkemøte-vedtaket hatt denne saken fremme flere ganger: 16.-17. juni 2014 (sak KR 23/14), 24.-26. september 2014 (sak KR 31/14) og 11.-12. desember 2014 (sak KR 60/14). [+ sak KR 4/15]

L. Nemnd for gudstjenesteliv drøftet saken 25.-26. august 2014 (sak NFG 14/2014) og 12. november 2014 (sak NFG 23/2014).

M. NFG har på oppdrag fra Kirkerådet (se sak KR 31/14) oppnevnt et musikkfaglig utvalg, *Liturgisk musikkutvalg* (LMU) (sak NFG 24/14). Dette utvalget har følgende sammensetning: Thröstur Eiriksson (leder), Hans Olav Baden, Jan Terje Christoffersen, Ole Andreas Fevang, Karin Nelson, Kristin Vold Nese og Knut Størdal. Hildegunn Opstad Smørgrav er utvalgets sekretær. Denne sammensetningen gjenspeiler den bredden av musikk som forslaget til liturgisk musikk utgjør. Utvalget vil derfor være i stand til å vurdere alle sjangre med den nødvendige faglighet.

LMU har fått i oppdrag å komme med forslag om liturgisk musikk for Den norske kirke på grunnlag av den utprøving som har funnet sted siden 2011. Utvalgets første møte fant sted 5.-6. januar 2015. De har formulert den oppgaven som forestår slik: «På basis av den diskusjonen som har vært ført, blant annet på Kirkemøtet 2014, ser LMU det som naturlig å komme frem til et begrenset antall faste musikkserier for å skape større grad av enhet og gjenkjennelighet. I tråd med de føringer som er lagt, vil LMU vurdere om det er tjenlig å operere med «normalserier» og «valgserier», og i hvilken grad eksisterende materiale skal kunne brukes i fortsettelsen. Viktige kriterier for vurdering og valg av liturgisk musikk vil være bl.a. 1) sangbarhet, 2) tekstnærhet og 3) slitestyrke. I den grad det av tidsmessige årsaker er mulig, vil utvalget vurdere innhentede erfaringer fra menighetene, samt se på nyere stoff som har kommet til siden 2011.»

Utvalget skal arbeide i en *åpen prosess*, hvor tanker og disposisjoner fortløpende gjøres kjent og kan kommenteres gjennom et nettsted.

N. Sekretariatet arbeider også med å etablere en krets av ressurspersoner som kan rådspørres underveis. Dette skjer i forståelse med NFG.

Tre erfaringer

Gjennom arbeidet med å få oversikt over de problemstillingene denne saken reiser, avtegner det seg tre viktige erfaringer:

I. Det store fellesskap i kirken og *gjenkjenneligheten* må ivaretas. Dette ser ut til å være et hensyn som stadig flere vektlegger. Det innebærer i så fall at erfaringene har styrt tenkemåten i en annen retning enn det som gjorde seg gjeldende i innledningsfasen av gudstjenestereformen. Synspunktene fra den fasen kan man finne presist og klart utformet allerede i det dokumentet fra *Ungdommens kirkemøte* (UKM) 2003 som gav støtet til vedtaket om en gudstjenestereform:

Dagens gudstjenesteordning er *regelstyrt*. Det vil si at Kirkemøtet vedtar de liturgiske ledd og salmer som er mulig å bruke i en gudstjeneste. Disse er samlet i Gudstjenestebøkene og Salmebøkene. På denne måten styres gudstjenesten ved at det er laget regler for hvordan den skal være. Med dagens ordning oppleves valgmulighetene som begrenset. Regelstyring har man valgt fordi man ønsker å følge et *enhetsprinsipp* i gudstjenestelivet. Det vil si at alle gudstjenester skal være mest mulig enhetlige, og uansett hvor i landet man deltar på gudstjeneste, vil man kjenne seg igjen.

Dagens gudstjenesteordning opplever vi som *for* enhetlig. Enhetsprinsippet og regelstyringen kan hemme lokal tilpasning, kreativitet og medvirkning. Praksis i mange menigheter er at man er mer fleksible enn hva Gudstjenestebøkene egentlig åpner for. Denne praksisen ønsker vi å åpne for.

Målet er ikke å lage en ny variant av ungdomsgudstjeneste eller Ung Messe, heller ikke å ta livet av høymessen slik vi kjenner den i dag. Vi vil legge til rette for en gudstjenesteordning som kan fungere for alle – uavhengig av alder, kjønn og geografi, og som fungerer som menighetens hovedgudstjeneste. Vi vil fortsatt at gudstjenestens språk skal være preget av den rike liturgiske tradisjon vi står i. For at denne tradisjonen skal tale sant til mennesker i dag, ønsker vi også å fornye og videreutvikle den. Vi vil at det skal være mulig å feire høymesse slik vi kjenner den i dag. Vi ønsker imidlertid en åpnere ordning, hvor man kan gjøre lokale

tilpasninger, i større grad hente inn nye elementer og nyttiggjøre seg lokal kompetanse.

Med dette innspillet ønsker vi å skissere en modell det kan tas utgangspunkt i, i det videre arbeidet med gudstjenesten. Vi vil bevege oss *fra en regelstyrt ordning til en mål- og kompetansestyrt ordning*. Det vil si at man lar gudstjenesten styres av de mål man setter seg og den kompetanse man har. Målene må styres av et sett kjerneverdier, det vil si de verdier som bør prege gudstjenestelivet.

Hensynet til *gjenkjennelighet og trygghet* er også vektlagt av UKM. Dette finner de i en felles struktur: «Vi ønsker å beholde en grunnstruktur slik at det kan være en gjenkjennelse av gudstjenestens gang. Gjenkjennelse ser vi på som en viktig trygghetskapende og inkluderende faktor.»

Dette perspektivet med en felles gjenkjennelig grunnstruktur var et synspunkt som fant sterk gjenklang i NFG i starten av arbeidet med reformen. Her ble det liturgiske nøkkelbegrepet *ordo* hentet frem. Det finnes en struktur for gudstjenesten (*ordo*), som vi har overtatt fra de tidligste kirketider, og som vi i dag kan gjenfinne i svært mange av våre søsterkirker. Denne *ordo* kan tåle og bære mye variasjon av de enkelte ledd den består av. Den sikrer likevel den nødvendige gjenkjennelighet. NFG så for seg «et rammeverk som kan gjenkjennes, men som er åpent for fleksibelt innhold».

Kanskje kan erfaringene så langt tolkes som at denne avbalanseringen mellom felles struktur og varierte ledd likevel ikke er treffende. En *struktur*, som nok er den samme, ser likevel ikke ut til å være nok til å sikre gjenkjenneligheten for vanlige gudstjenestedeltakere. I så fall kan det bli nødvendig å innse at realiseringen av denne målsetningen har sine omkostninger. For å bevare gjenkjennelsens og deltakelsens fellesskap kan det bli nødvendig å gi avkall på noe som i seg selv kunne være ønskelig. Her kan det vise seg å ligge innebygget en motsetning mellom de målsetningene gudstjenestereformen har angitt ved sine tre verdiord. *Fleksibilitet* og *stedegengjøring* kan under visse omstendigheter komme til å true den *involvering* som består i allmenn deltakelse. Det er viktig at en ikke forspiller denne grunnleggende form for involvering, nemlig deltakelsen uten noen annen «oppgave» enn å være til stede og være med ved å synge, be, svare, lytte og ta imot. Men alt dette forutsetter kjennskap og beherskelse av det som foregår.

II. Den andre erfaringen som blir stadig tydeligere, er en ny opplevelse av verdien av den musikken vi har hatt siden 1977. Den omfatter et spekter som rekker fra en av de eldste liturgiske melodiene vi kjenner, til det som var nykomponert på 1970-tallet. Her må en riktignok regne med et treghetsmoment. Når en ser på tallene for de menighetene som

fremdeles bruker messemusikken fra 1977, så er det ikke alt dette som uten videre kan avleses som aktiv tilslutning til denne musikken. De kommentarene som gis, tyder likevel på at prosessen har gitt en ny mulighet til å oppdage noe på nytt. Ved å se utenfra og sammenligne med annen musikk, tydeliggjøres verdien av den musikken vi har. Den er vakker, den er slitesterk, og den har det store fortrinn at den er kjent og innøvd og innforlivet.

Gudstjenestereformen med sine valgmuligheter har dermed skapt en ny situasjon: Når man nå bevisst fortsetter med musikken fra 1977, så er det noe man har *valgt selv*, ikke bare noe man har fått seg foreskrevet, fordi det er bestemt av et eller annet organ.

III. Mange menigheter rapporterer også om at gudstjenestereformen har ført tilfornyelse og glede. Arbeidet med lokal grunnordning og med gudstjenestene fra søndag til søndag har skapt en samtale og en bevissthet om liturgi som har virket fornyende. Dette gjelder også den liturgiske musikken. Utprøvsperioden har gjort liturgisk musikk til et tema som drøftes og diskuteres bredt i menigheten og mange har fått delta i å videreutvikle gudstjenestelivet også med en større rikdom av liturgisk musikk. Å stanse denne utprøvingen på en måte som gjør at man *må* gå tilbake til de tre seriene fra 1977-liturgien, vil innebære en påkjenning for gudstjenestefeiringen i mange av disse menighetene.

Samtale om liturgisk musikk på Kirkemøtet 2015

Før det i 2017 skal foretas en krevende evaluering av en mengde enkeltledd og varianter, trengs det en grunnleggende samtale om forvaltningen av gudstjenestelivet. En slik samtale må omfatte strategi. Hvordan bør verdiene *frihet* og *gjenkjennelighet* avveies i forhold til hverandre? Denne samtalen har kirken egentlig aldri hatt. Ettersom den liturgiske musikken er det som aller tydeligst og mest akutt aktualiserer forholdet mellom fasthet og frihet, så kan det at Kirkemøtet 2015 har denne saken på sin dagsorden, gi god anledning til en slik drøftelse.

Tre nivåer

I det som er kommet til uttrykk på kirkemøtene de to siste årene, hevdes det med styrke at den variasjonen som muliggjøres av de mange seriene med liturgisk musikk, først og fremst er å betrakte som et problem. Problemet melder seg på tre nivåer: 1. For *prester og kantorer* i vikarsituasjonen. 2. For *menighetsmedlemmer* når de besøker andre menigheter. 3. For *dåpsfølgene*. Alvoret understrekes ved en advarsel om at dette til sammen kan true med å sette selve *folkekirken* på spill.

For at bildet skal bli fullstendig, må det tas med at det også gis rapporter som peker i motsatt retning. Gudstjenestereformen – og ikke minst nettopp musikken – sies å ha skapt fornyelse og engasjement. Å gripe inn i denne prosessen nå med en avskjæring av muligheten til å prøve nytt, og kanskje til og med ved å ta bort adgangen til fortsatt å praktisere det man allerede har knyttet seg til og innarbeidet, frarådes. Man kan ved det fjerne noe positivt og skape nye problemer ved at menighetene enda en gang må forholde seg til noe annet. Slik lyder også et veldig tydelig råd fra NFG (sak NFG 14/2014). Forskningsrapporten på grunnlag av fire bispedømmer (i realiteten fem, se ovenfor) kan leses til støtte for dette.

De ulike rapportene synes å gi godt grunnlag for den tanken som nevnes oftere og oftere, nemlig en ordning med et begrenset antall «normalserier». Som regel nevnes da tallet tre, men i Hamar biskops innlegg ble antallet fire nevnt. Denne tanken var fremme i den innstillingen fra KMU som danner grunnlaget for permen *Liturgisk musikk*, og den er nevnt i forordet til denne permen.

Det som ovenfor er kalt nivå 1, gjenspeiler utvilsomt en situasjon som har skapt betydelige problemer i lokalmenighetene og på prostiplan. Kanskje kan en likevel anta at dette etter en innledende akutfase vil jevne seg ut. Det vil jo ikke være snakk om at forholdene i en menighet stadig endres gjennom nye valg. En bør også finne frem til en fordeling av belastningen. Noe må en vikar avfinne seg med, fordi menigheten har gjort valg. Men av og til må også en menighet kunne tåle at noe er litt annerledes, på grunn av en vikarsituasjon. Slik har det alltid vært.

I alle fall bør det tas med i beregningen at den kritiske overgangsfasen i menighetslivet som skifte av musikk skaper, vil det bli mer av, hvis det opprettes en interims-periode.

Det som er nevnt som nivå 2, er viktig, men bør likevel ikke overdimensjoneres. Det at noen av og til frekventerer andre menigheter, kan ikke overstyre en menighets eget liv. Ved slike besøk vil en alltid kunne registrere at noe er annerledes og uvant, ikke bare den liturgiske musikken. Man kan måtte forholde seg til markert andre salmevalg, andre valg der det finnes varianter, en annen måte å utføre det som i og for seg er kjent, på m.m. En bør også se hva som anbefaler seg når en gir folkekirkehensynet en lokal dimensjon. Det å skifte musikk skaper alltid en kritisk overgangsfase i menighetens liv. Dette vil det bli mer av, hvis det opprettes en interims-periode.

Dette må vurderes i forhold til en tendens i erfaringen: Gudstjenestens totalitet deles fra gammelt av i *ordinarium* – det «vanlige», og *proprium* – det som er «eget», særlig. Erfaringen tyder på at den alminnelige toleransen for *ikke å kunne*, og dermed ikke kunne *delta* eller rett og slett være *utelukket* er aller lavest i forbindelse med gudstjenestens

ordinarium. At en *salme*, valgt blant nesten tusen mulige, viser seg å være ukjent (ennå), ligger for de fleste innenfor tålegrensen, i alle fall hvis man også får synge noen godt kjente. Men at en som gjennom år er blitt hjemmevant i gudstjenestelivet, ikke kan delta i «selve gudstjenesten», altså det rammeverket som ikke skapes fra gang til gang (ordinariet), det kan oppleves svært provoserende.

I samtalen om musikken i gudstjenesten har det vært nevnt at hvis en samler seg om en fast liturgisk musikk, så kan *salmesangen* være det som ivaretar stil- og sjangerbredden. Slik *Norsk salmebok 2013* er innrettet, vil dette være lett å få til. Stilbredden og mangfoldigheten i den nye salmeboken ser ut til å ha fått stor og entydig tilslutning. Dette viste seg tydelig gjennom NRKs store satsing *Salmeboka minutt for minutt* og de begeistrede kommentarene denne har fått i brede kretser. Her aktualiseres riktignok den kritiske kommentaren som har vært fremsatt, at gjennom gudstjenestereformen er rommet for en variert salmebruk blitt mindre. Dels skyldes dette at antallet salmer i liturgien har gått ned, og dels at salmevalget er forsynt med tydeligere føringer.

En annen måte som har vært fremme i samtalen om å kombinere fasthet og variasjon i musikken, er å variere instrumentbruk og stilpreg på hvordan man fremfører de samme kjente melodiene.

Et forhold som også bør gjennomtenkes, er det UKM pekte på i 2003 ved å fremholde at gudstjenestelivet allerede den gang utfoldet seg med betydelig større fleksibilitet enn det Gudstjenesteboken hjemlet. I musikken gjaldt dette særlig noen av leddene, først og fremst *Kyrie*, men også til en viss grad *Gloria*. De liturgiske melodiene i salmebøkene, både *Norsk Salmebok* og *Salmer 1997*, bidro til dette. Også dette forholdet fra før gudstjenestereformen bør være med når en skal finne en avveining mellom fasthet og frihet. Det vil neppe gå godt, hvis evalueringen i 2017 gir et resultat som oppleves som *mindre* fleksibelt enn før reformen.

Hvordan skal vi greie å nå frem til noe som «alle» kan, uten samtidig å foreta en begrensning som ikke gir rom for det som «noen» kan finne glede i? Dette handler om å ivareta menighetenes ulike ressurser samtidig som man bevarer kirkens folkekirkelige karakter. Dette er av vital betydning for arbeidet med trosopplæring.

Problemene på det tredje nivået er enda mer grunnleggende. Dåpsfølgene er ofte like fremmed for den musikken som gjennom mange år er blitt «vanlig», som for noe nytt som er valgt. Deres mulighet for deltakelse i *hele* gudstjenesten må tilrettelegges og avhjelpes på annen måte.

Hva er «stedegengjøring»?

Verdiordet *stedegengjøring* kan trenge en avklaring. Hva er stedet, hvor stort eller lite skal det kunne oppfattes? Er stedegengjøring først og fremst å betrakte som en *mulighet*, altså det å kunne slippe til det som faktisk er egenartet for stedet? Eller skal det oppfattes som en *målsetning*, slik at det blir om å gjøre å finne frem til noe som er særegent og dermed annerledes ved et sted, altså en menighet?

Denne problemstillingen tydeliggjør at stedegengjøring berører kirkesynet (ekkesiologien). En kongregasjonalistisk tankegang er fremmed hos oss. Vi er en nasjonalkirke av *episkopal* og *synodal* karakter, kombinert med et sterkt lekmanselement av demokratisk karakter (embete og råd). Dette lå til grunn for vår tilslutning til Porvoo-avtalen.

Menighetene er allerede forbundet med hverandre i prostiene gjennom forvaltningsmessige ordninger: fellesråd, delvis også kirkeforvalter-ordningen, vikarordninger. Ikke minst det siste er av betydning i denne sammenheng. Det bør derfor drøftes om det kan være tjenlig i sterkere grad å finne frem til felles liturgiske ordninger i prostiet.

Konklusjon

Avveiningen mellom deltakelse på grunnlag av umiddelbar gjenkjennelighet og deltakelse gjennom den stedegenhet som skapes av lokale valg, aktiverer både det nasjonale og det lokale plan i det kirkelige fellesskap. Hittil har utprøvingen av ny liturgisk musikk fått utspille seg helt og holdent på lokale premisser. På dette stadium i prosessen er det et sterkt behov for å få hevet erfaringer og erfaringsutveksling opp på et nasjonalt nivå, slik at samtalen kan få et helhetskirkelig perspektiv.

For å oppnå en praktikabel avbalansering mellom gjenkjennelighet og deltakelse i det store nasjonale fellesskap og frihet i det lokale synes tanken om å utpeke et begrenset antall «normalserier» allerede nå å ha økende støtte. Ved siden av dette er det antakelig naturlig å vedta noen «valgserier». Det øvrige materialet (det vil si innholdet i permene minus det som etter utprøvningsfasen opplagt kan legges til side, og eventuelt pluss det som er kommet til og som noen har innarbeidet) blir da et ressursmateriale som kan brukes ved særskilte anledninger.

Hvis det skal være mulig å komme fra en situasjon som oppleves som «kaotisk» til den grad av fellesskap som konseptet «normalserier» innebærer, uten å gripe til tvang, må en få til en *bevegelse* som gir en samlende effekt. Dette krever en levende samtale, hvor en

søker å aktivere og befordre en slik samlende kraft. Da er det viktig å starte med å dele de *erfaringene* menighetene faktisk har gjort så langt i denne prosessen.

Til dette trengs det et egnet forum, hvor ulike erfaringer kan gjøres kjent, slik at andre kan forholde seg til dem. På dette grunnlaget må samtale og drøftelse finne sted. Den siste fasen av salmebokenarbeidet gav noen erfaringer som en kan bygge på. Da ble det skapt en åpen prosess via kirken.no, som gjorde det mulig å kommentere arbeidet utenfra, mens det pågikk.

Forskningsrapporten peker på at et stort flertall av menigheter fortsatt bruker 1977-musikken. Også menigheter som prøver ut nye musikalske ledd, bruker i stor grad fortsatt 1977-musikken i nattverddelen, altså til *Prefasjonsdialogen* (Herren være med dere...), *Sanctus* (Hellig, hellig, hellig) og *Agnus Dei* (Du Guds lam). Dette viser at graden av variasjon er ulik i ulike deler av landet.

Det forteller også at det er sannsynlig at store deler av 1977-musikken vil være én av 3 eller 4 normalserier som vedtas i 2017. Ikke minst gjelder dette Allmenn-serien fra 1977. En allmenn erkjennelse av dette vil kunne gi en del menigheter den nødvendige trygghet til fortsatt å utøve sitt gudstjenesteliv med nettopp denne musikken. Om de så etter 2017 velger å innarbeide noe av det som da måtte bli tilgjengelig, vil vise seg. Dette vil tjene til å avhjelpe problemene med vikarsituasjonen, i alle fall hva musikken angår.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Denne saken impliserer i seg selv ikke økonomiske konsekvenser ut over det som allerede er vedtatt. Det må imidlertid foretas en kartlegging for å finne ut om den vedtatte prosessen med evaluering og fullføring av gudstjenestereformen som helhet, lar seg gjennomføre med de stillingsressurser som står til rådighet.